

TÜRK İSKİTLERİ

Bahtiyar AYDIN

Özet

İskit coğrafyası, bugün sınırları kesin olarak bilinmemekle birlikte, doğuda Pasifik Okyanusu kıyılarından başlayıp, Doğu Avrupa'ya, Tuna Nehri'ne kadar uzanan geniş bir coğrafi alanı içerisine almaktadır. İskitler, tarihi süreç içerisinde Avrupa ve Asya arasında bağlantı kuran bir Bozkır İmparatorluğu olarak ortaya çıkmış ve yedi ayrı dilli bir konfederasyon şeklinde siyasi teşekküllerini devam ettirmişlerdir. Çar İskitler olarak adlandırılan göçebe savaşçı bir aristokrasi tarafından yönetilen İskitler İran'a, Anadolu, Suriye ve Filistin'e de hâkim olmuşlar ve Mısır'ı tehdit ederek Firavun Psammetih'i vergiye bağlamışlardır.¹ İskit ülkesi, geniş otlaklara ve sulak alanlara sahip olması bakımından hayvancılık ve çiftçiliğin gelişmesine olanak tanımıştır. Ayrıca İskitler, yaşadıkları geniş coğrafi alan içerisinde madenlerden faydalanma ve bunlardan yeni ürünler elde etmeyi, altını işlemeyi bilen bir uygarlıktır.

Bu çalışmanın amacı, İskit Konfederasyonu'nun yönetici aristokrat sınıfı olan Çar İskitlerin kökenlerinin incelenmesidir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla gerçekleştirilmiş, kaynaklar incelenirken karşılaştırmalara yer verilerek bilgilerin geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veriler ışığında İskitlerin kurucularının Türk kökenli oldukları, kültür, dil ve din bakımından zengin bir uygarlık oluşturdukları ifade edilebilir. Bu uygarlığın Kağan Madiyes döneminde Ön Asya'da hâkimiyetlerinin zirvesine çıktıkları, MÖ. 665'te Kuzey Azerbaycan'ı, MÖ.654'te Anadolu'yu aldıkları anlaşılmaktadır. İskitler, MÖ. 4 yy'da Trakya'yı da fethetmiştir. Kağan Atey, yüz yaşına yaklaştığı bir sırada Makedonyalı Filip'le girdiği bir savaşta ölür.² Filip'in oğlu Makedonyalı İskender döneminde İskitler, Helen dünyası için bir tehlike olmaktan çıkmışlardır.

Yapılan çalışmadan İskitlerin ticari yönden gelişmiş bir yapılarının olduğu, askeri yönden savaş tekniklerini iyi kullanabilen sisteme sahip oldukları, kendilerine has bir yazı geliştirdikleri ve güçlü bir sanatsal ve kültürel alt yapıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İskitler, Çar İskitler, İskit Kültür Coğrafyası

[1] Zaur Hasanov, *Çar İskitler*, Çev: İlyas Topsakal, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009. s. 9.

[2] A.g.e. s. 9-10.

Giriş

İskitler hakkında kaynaklar Antik Batı Kaynakları ve Antik Doğu Kaynakları olmak üzere iki grupta toparlanmaktadır.³ Antik Batı Kaynaklarında; Homeros'un 'Odysseia'sı, Herodot'un Historiai'sı, Thukydides'in Peleponnesoslular'la Atinalılar'ın Savaşı, Ctesias'ın Persica'sı, Hippokrat'ın Se Aere'si, Ksenophon'un Anabasis'i, Strabon'un Geographika'sı, Diodorus Sicullus'un II.Kitabı ve Plinius'un Naturalis Historia'sıdır.

Antik Doğu Kaynakları ise; Asarhaddon ve Assurbanipal'e ait Asur krallarının kaynakları, çok detaylı bilgi içermeyen Urartu kaynakları, Asur'un çöküşü ve Ninive'nin mahvoluşu hakkında bilgi veren Babil kaynaklarıyla, Akhaimenid Kralı Büyük Darius'a ait Persopolis-Bisutun Yazıtıyla, İbraniler'in Kutsal Kitabı Ahd-i Atik (Eski Ahid) ve de Khroneli Moses.

Bunlarda İskitler şu şekilde anılmaktadır: Grek kaynaklarında Skythai geçer, Asur kaynaklarında ise Aşguzai veya İşkuzai, Urartu kaynaklarında İşkigulu ve Saga, eski İran kaynaklarında Sak-Saka ve Ahd-i Atik'te ise (Tevrat) Aşkenaz olarak yer alırlar.

Darius'un yazıtında İskitler

Bunlar üç gruptan oluşur: Saka-haumavarga, Saka-tigrakhauda ve Karadeniz İskitleri olan 'Denizin ötesindeki Sakalar'dır.⁴

İskitler, Müllenhoff'a göre İranlı'lı, Neumann'a göre Moğol, Samaksasof'a göre Slav, Fiesel'e göre de Germen'dir. Günümüzde bir çok bilimsel makale ve yayında da İskit tanımlaması İrani köken üzerinden yapılmaktadır. Oysa, eski İran, Yunan, Roma, Çin, Arap ve Avrupa Ortaçağları'nda yazılmış kaynaklarda yer alan bilgilere bakıldığında İskitlerin İranlılar ile ilişkilendirildiğine dair her hangi bir kayda rastlayamazsınız. Kaldı ki Avrupa merkezli araştırmaların çoğu neredeyse 20. Yüzyılın yarısına değin İskitler ile Türklerin aynı halklar olduğunu kaydetmiştir. Bu tarihlerden itibaren Türkler'e ve Türk Tarihi'ne genel bir saldırı başlatılmıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda yapılan tartışmalardan biliyoruz ki, o dönem Batı'da bu anlamda çok şiddetli bir Türk karşıtlığı mevcut idi.

Bu tartışmaları görmezden gelen bazı akademisyenler konuyu yeterince araştırmadan İskitler'i Türk saymaması, problemin ana kaynağını oluşturmaktadır.

[3] Şevket Dönmez, 'Önasyada İskitler', *Türkler Ansiklopedisi* c.4. s.33-44

[4] İlhami Durmuş, Batı Türk Devletlerinde Kültür Sanat-İskit Kültürü, *Türkler Ansiklopedisi* c.4. s. 12.

İskitler'in kökeni hakkında ileri sürülen tezler

İskitler'in kökenleri hakkında kaynaklarda tam bir konsensüs oluşmamıştır. McGovern, Sulimirski ve Diakonof gibi araştırmacılar İskitler'in İrani kökenli, Hint-Avrupa'lı bir toplum olduklarını ileri sürmüşlerdir. Murzin ise İrani kökenli bir dil konuştuğunu iddia ettiği İskitler'in Karadeniz'in kuzeyindeki steplerde farklı soyları ve budunları birleştirerek güçlü bir birlik kurmuş olduklarını düşünmektedir. Tarhan ise, Kimmerler'in Ön-Türkler olarak tanımlanan Ural-Altay kökenli göçebelerin batı kolunu oluşturduklarını, ve yine; MÖ. 8. ve 7. yüzyıllardaki Kimmer-İskit sanat eserlerinin birbirinden ayırt etmenin imkansız olduğunu, İskitler'in de bu yakınlıklar ve kültür beraberliğinden dolayı erken Türk topluluklarından birisi olduğunu bildirmiştir.⁵ Mevcut kaynaklar üzerinden bölük pörçük bir tarih okuması yapan kimi tarihçiler Karadeniz'in kuzeydeki İskit koluna yoğunlaşırken, kimisi Trakya, Anadolu, ve/veya Azerbaycan'daki Sakasena'ya, kimisi de İran, Mannai'de meskunlaşan bir İskit boyuna yoğunlaşmaktadırlar. Bu yoğunlaşma genel ad (İskit/Saka) üzerinden yürütüldüğü için, İskitlerin üst/yüksek sınıfı, yönetici aristokrat sınıfının Türk ve/veya Oğuzlar olması konusu hep karanlıkta bırakılmaktadır. Oysa tarihin bu ilk Turan İmparatorluğu'nu bir konfederasyon şeklinde kuran bu yönetici aristokrat sınıf ve ilk dört boy, Türk Tarihi açısından son derece önemlidir.

İskitlerin kültürel özellikleri

Homer dahil eski çağ tarihçileri İskitlerin, 'totemik doğaları'na⁶ atıf yapmışlar, İskitler'in Şamanizm'e inandığı, doğaya ve çevreye uyumunu, metal işlemecilikteki başarısını buna borçlu olduklarını söylemişlerdir. İskitler metal işçiliğinde çok ileriydiler, bunu Kamlık inancına, yani, İskitler'de Yunanlılar'la tanışmadan önce var olan Şamanizm'e bağlayan tarihçiler az değildir. Şamanizm'i günümüzde yaşatan halklardan biri Saha Yakutları'dır. Bu halka ait eski bir atasözü der ki: 'Demirciler ile Şamanlar aynı yuvadan çıkmadır.' Bu atasözüne çalışmasında yer veren Fransız tarihçi Roux'ya göre, Şamanizm ile demirciliğin arasında mevcut bağların tarihçesinin çok kadim zamanlara kadar indiğini ifade edebiliriz. Eski Türkler demire kutsiyet

atfetmiş, yazıtlarında da mengü elini, yani sonsuz devletini sağlam olan demir ile benzer bir biçimde tanımlamışlardır⁷

[5] Şevket Dönmez, 'Önasyada İskitler', *Türkler Ansiklopedisi*, c.4. s.51.

[6] Emine Sonnur Özcan, 'Kültür Tarihi Açısından' *İskit-Türk Aynılığı*, Selenge Yayınları. İstanbul, 2016, s.78.

[7] Timur Davletov, *Şaman*, Asi Kitap Yay. İstanbul, 2017, s. 229.

Bilinen en eski sosyal çatışma, yerleşiklerle konar-göçerler arasında ortaya çıkmıştır. Bunun izlerini Gilgamiş destanında görüyoruz. Gilgamiş yerleşik, Enkidu dağlıdır ve karşıt yaşam tarzlarını temsil ederler ve birbirlerini ötekileştirirken, aslında ayna tutarak var ederler. Eski dönem konar-göçer yaşam tarzı çatışması şeklinde ortaya çıkan kaosu, sonradan gelip yerleştiği coğrafyalarda aşmayı başarmış ve tarihin bir döneminde yüksek bir medeniyet kurarak, en az bin yıl ayakta kalma başarısı gösteren İskitlerin, savaşmadaki maharetlerini inşa eden karakteristik özellikler vardır. Atlı ve oklu savaşçılar olarak diğer halkları hem hayran bırakıp hem de ürküten bu özellikleri, Eski Yunan yazarları tarafından önemle vurgulanmış, sonraki yüzyıllarda ise Çin, Ermeni, Gürcü, Arap ve diğer halkların tarihlerinde bu özellikler Hun ve Türklerle ilgili olarak konulmuştur.⁸

Hazermli alim Biruni, Araplar'ın İmriu'l-Kays'ı kadar önemli olduğunu bildirdiğini Egeli Şair Homeros İlyadası'nda, kısrak sütü içenlerin zarar vermektan sakınan halklar olduğunu söylemektedir.⁹ Savaşmakta bu kadar mahir olan İskitler, aynı zamanda başka halklara zarar vermektan imtina etmekte nasıl ünlenmiş olabilir? Elbette sadece Homeros değil, örneğin İskender'in doğu seferini anlatan Romalı

tarihçi Quintus Curtius, (MS yk. 1.yy) da İskitlerin saldırgan bir halk olmadığını altını çizmiştir. Tarihçi, -adeta Homeros'un tanımlamasını açan bilgilerle- 'tahrik edilmedikleri sürece asla savaşa başvurmayan' ılımlılıkları ve özgürlüklerini kullanmadaki insaflarıyla, barbarların/yabancıların en dürüstü konumundaki halktır'¹⁰ der.

Bununla birlikte Karadeniz'in çevresindeki İskitlerin savaşçılıklarından hayranlıkla söz eden Halikarnaslı Herodot şunları yazmıştır. Kendilerine saldıran hiç kimse onları ele geçiremez; bunlar öyle insanlar ki, kentleri de yok, kaleleri de; hepsi atlıdır ve ok atarak savaşır. Evlerini de peşlerinde taşırlar -zira çiftçilikle değil, hayvancılıkla geçinirler, evleri de arabalarıdır- böyle insanlar yenilebilir, ele düşürülebilir mi?¹¹

[8] Emine Sonnur Özcan, 'Kültür Tarihi Açısından' *İskit-Türk Aynılığı*, Selenge Yayınları. İstanbul, 2016, s.69

[9] a.g.e. s.69.

[10] a.g.e. s.69.

[11] Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s.313.

İskitler'de Yazı

Mordtmann, gerek Herodot tarihine atıf yaparak gerekse de Sus ve çevresinde bulunmuş olan çivi yazılı metinlere dayanarak, Sakalar-İskitler'in bugünkü İran ve de Anadolu içlerine kadar nüfuzlarını hissettirdiklerini söyler. MÖ 7. yüzyılın başlarında Asur İmparatorluk sınırına kadar ulaşan İskitlerin, MÖ 4. yüzyılın başlarında bile hala, Anadolu'nun doğu bölgelerinde büyük bir güç olarak bulunmaları, onların çivi yazısı kültür sahasında ne kadar uzun bir süre kaldığını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.¹²

Bilim dünyasının çivi yazısı olarak kabul ettiği ve MÖ. 3100'lerde Sümerliler tarafından icat edilmiş olan yazı, etkisini asırlar boyunca sürdürmüş, tüm Mezopotamya uygarlıklarıyla çevresindeki Anadolu'ya, İran ve Yunanistan'a kadar yayılmıştır. İskitlerin Ön-Asya'ya doğru yöneldiklerinde bu yazı Persler, Urartu ve Asurlular tarafından kullanılmakta idi. İskitler'de çivi yazısı kültür sahasına girmişlerdi ve bu sahanın merkezi coğrafyasında çok uzun yıllar boyunca da kalmışlardı. Yani, İskitler yazıya yabancı değillerdi. Sus'ta bulunan yazıların, gerçek anlamda Türk-İskitlere ait olduğu Mordtmann tarafından belirtilmektedir. Ayrıca, bu yazıların dilini Türk-Ugor diliyle bağlantılı görmekte ve bunu İskitçe-Sakaca olarak isimlendirmektedir. Bu metinler bize onların çiviyazısını öğrendiklerini ve aynı kültür sahası içerisinde kullandıklarını da göstermektedir.¹³

Kazakistan'da, Esik kurganında bulunan runik yazı da çok büyük önem taşır. Bu yazı hakkında değişik görüşler beyan edilmiştir. Bazı yazarlar bu yazının ilgili küçük çanağın (esik kurganından çıkan gümüş tas) üzerine sonradan yazıldığını ileri sürmüştür. Bu görüşü savunanların karşısına –bölgede kazı yapan Kemal Akişev gibi- bazı Türkologlar karşı çıkarak, bu yazının Orhun-Yenisey tipinde olup, dilinin eski Türkçe olduğunu, Altay dilleri grubuna dahil bulunduğunu ve runik bir alfabe ile yazılmış olduğunu¹⁴ ortaya koymuşlardır.

[12] İlhami Durmuş. *İskitler*, Kaynak Yayınları. İstanbul, 2007. s.106.

[13] a.g.e., s.106.

[14] a.g.e. s.107.

Esik kurganından çıkarılan iki satırlık 26 harften oluşan yazı Orhon-Yenisey yazılarını hatırlatır. Bu yazı, Süleymanov tarafından ‘Han’ın oğlu yirmi üç yaşında yok oldu -Halkın- adı sanı da yok oldu’ şeklinde gönümüz Türkçesine çevrilmiştir. Yine ona göre, burada kullanılan 26 harf, Göktürk metinlerinde kullanılan harflerin ilk şekilleri olup, kullanılan kelimeler de yine Göktürkçe de geçen kelimelerin eski halleridir.¹⁵

Esik kurganından çıkan yazının karakteri, kullanılan harf ve şekilleri, Orhun-Yenisey yazısının karakteri, harfleri ve şekilleriyle karşılaştırılmış ve onların aynı olduğu belirlenerek, bu kurgandan çıkan yazının Orhun-Yenisey yazısının ilk örneği olduğu kabul edilmiştir¹⁶ Böylece yazı tarihimiz Göktürk Yazıtları’ndan 1200 yıl daha geriye, İskit dönemine gidebilmektedir.

Pavlador bölgesinde Bobrovoye köyü yakınlarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bir kurganda İskit dönemine, MÖ 5.-4. yüzyıllara tarihlendirilen runik yazı bulunmuştur. Bir altın gem kayışı üzerine tutturulmuş kemik nazarlık, bir karaca şeklinde oyulmuş ve bunda sağdan sola -beyaz maral- yazısı okunabilmiştir. Nazarlık üzerindeki bu runik yazının Türkçe konuşan İskitler’in yazı sistemi olduğu ortaya konulmuştur. Bu yazı, runik yazının Sibirya’nın güneyi ve Kazakistan’daki atlı kavimler arasında, -çok geç ortaya çıktığı yolunda- ileri sürülen görüşün belirgin bir biçimde yanlışlığını da ortaya koymuştur.¹⁷

İskitler'in Siyasi Yapısı

Medler, Persler tarafından sıkıştırılınca Rusya'nın güneyi ve Aral bölgesine doğru göç etmişler ama İskitler'le yaptıkları savaşlarda yenilmişlerdi. Pers kralı Kyros'da son seferini İskitler üzerine yapmış ve Aral bölgesinde İskit hükümdarı Tomris Khatun'a yenilmiştir.(MÖ. 529) Servet Somuncuoğlu'nun 'Gökyüzü Atları' adlı eserinde, Şamanizm'de, kutsal ana-ruhun gökten kadın kılığında indiğine inanıldığı için, eski Türkler'in tümünde kadın kutsanırdı ve hakanlık, hükümdarlık yapabiliyordu. İskitler'de Tomris hatun, Göktürkler'de Bugaç hatun, Tatarlar'da Suyunbüke... gibi eski Türk hatunlarında sıkça rastlanılan hakanlık durumu kolayca anlaşılabilir.

[15] İlhami Durmuş. *İskitler*, Kaynak Yayınları. İstanbul, 2007. s.107

[16] a.g.e. s.108

[17] a.g.e. s.108

İskitler'in Mannai Koluyla İran Etkileşimi

Tarihin çok eski çağlarından itibaren Türkistan göçleriyle, İran'daki Türk nüfusu sürekli tahkim edilmiştir. Bu göçlerle çeşitli zamanlarda İran'da doksan civarında Türk İmp. Devlet ve Atabeyliği kurulmuştur. Yine; İran, binlerce yıldır çeşitli kavimlerin gelip-yerleşip yurt yaptığı

bir yer olduğundan, çok çeşitli milletlerle kültürel bir etkileşim yaşamıştır. İskitler'in de İran'da var olması İskitler'de görülen etkileşimin doğal bir sonucudur.

İskitler'in bir kolu, Urartu kralıyla anlaşıp Mannai'ye geçmiş Zağros dağları boyunda yerleşmişlerdir.¹⁸ İskitler'in bu kolunu ve Mannai detayını farkedemeyen tarihçiler İskitler'i Türk sayarlar. Mannai İskitleri'nin konuştukları dilin İran diliyle bazı benzerliklerinin olmasından dolayı, konuya yetkin olmayan bazı tarihçiler İskitleri İrani sanmaktadırlar. Ağızlar arasındaki benzerliklere bakarak bir milletin kökeni hakkında hüküm vermek son derece yanlıştır. Zira, Türkçe'de yaşayan yüzlerce Arapça ve Farsça sözcüğe bakarak Türkler'in, Arap yahut Farsi olduklarının ileri sürülemediğine göre, İskitçe'de ki İrani kelimeler de bu milletin İrani yani Hint-Avrupalı olduğunu ispat etmez. Herodot'ta, -Ahameniş İmp. Darius'un İskitya'yı işgal için açtığı savaşı anlatırken- İskitlerin kesinlikle İranilere benzemediğini aktarmaktadır.

İskitler'in İnancı

İskitler'in, Türkistan'dan batıya ve güneye göç etmesi onlara efsanelerini ve mitlerini unutturmamıştır. Kök inançlarının da çok tanrılı Şamanizm olması, yanlarında çok sayıda falcı-kam- taşımalarına sebeptir. Bunlar ileride olacak şeyleri söğüt değneklerine bakarak haber verirler¹⁹ Gelenek ve göreneklerinin, runik alfabelerinin ardılı Hunlar ve Göktürkler'de de sürdürülmesi, İskitler'in İrani değil Türk etnoniminin bir parçası olduğu göstermektedir.

Herodot'a göre, Kamlık inancı görülen diğer göçebelerde ve dağlı kavimlerde olduğu gibi, İskitler'de doğaya ve ruhsal yaşama inancı öncelik taşımıştır. Tüm yaşamları doğa ile kaynaşma içinde olan bu insanlar bazı zamanlarda nedenini açıklayamadıkları korkunç ve garip doğa olaylarıyla karşılaşmışlardır. Sebebini açıklayamadıkları bu tür doğal olaylarını genellikle kötü ruhlara bağlamışlardır. İskitler, kutsal saydıkları her nesnenin, hatta canlı veya cansız varlığın bir ruh taşıdığına inanıyorlardı.

[18] Şevket Dönmez, *Önasya'da İskitler*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 4 Sayfa: 33-44

[19] Herodotos, *Tarih*, çev: Müntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014. s.321.

Bugüne kadar elde edilen arkeolojik bulgular sayesinde Türklerde Şaman inanç ve uygulamalarının Milattan 3000 yıl öncesine kadar uzanan bir süreci kapsadığı görülmektedir.²⁰ Çar İskitler’de Kamların-Şamanlar’ın var olduğunu Herodot tarihinden öğrenebiliyoruz. Şamanizm, İskitler aracılığı ile Traklara da geçmiştir. Yine; Şamanizm kitabını ülkemizde - belki de ilk- yazar Yörükhan, bu eserini 1 Ocak 1932 günü İstanbul’da Dolmabahçe Sarayı’nda el yazması olarak Mustafa Kemal Atatürk’e elden teslim etmişti²¹ Yusuf Ziya Yörükhan, Şamanizm kitabında, Şamanizm’i Anadolu’ya İskitler taşımıştır ve bu inanç çeşitli şekillerle hala Anadolu’da Aleviler içerisinde yaşatılmaktadır, demiştir.

Togan’da MÖ.VIII. yüzyıldan itibaren tarihe kaydı düşülmeye başlanan ve bir dönem Anadolu’ya da hakim olan İskitler’in, gelenek ve inanışlarının Kamlık Türk inancı olduğunu ifade etmiştir.²² Şamanlık Türk halklarının çok eski devirlere kadar inen geleneksel kök inanç sistemidir. Togan, Batı Türk Kağanı Tung-Tabgu Tshang’ın da ‘şüphesiz’ bir Şamanist olduğunu ifade etmiş ve hatta daha da ileri giderek, Budizm için “Orta Asya’nın Şamanizm esastan türemiş bir din” demiştir.²³ Togan, Orta Asya’daki kadim inanç sistemi için ‘Kam dini’ kavramını kullanmıştır.²⁴

Tanınmış Rus ve Sovyet Türkologlarından, ünlü tarihçi Barthold, kadim Uygurlara ait Çince yazıtların eski Türkler’den ‘Köktürk ve Oğuzlar’ın, Şaman kaldıklarını göstermekte olduğu görüşündeydi.²⁵ Yine, İskit inancında Kamlık diniyle ilgili görünen öğeler Türk-Moğol kültürü içerisinde de vardır. Bunun cevabı Moğol ‘etnonim’ oluşumunda vardır.

Moğol Etnonim Oluşumunda Türkler

Kereyit, Nayman, Merkit vb gibi çeşitli Budunlar, Borcigin-Kıyat soyunun egemenliğinde birleşmişler ve tümü, ‘MOĞOL’ genel adını almışlardır.²⁶

[20] Zaur Hasanov, *Çar İskitler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.343.

[21] Timur Davletov, *Şaman*, Asi Kitap Yayınları, İstanbul, 2017, s.70.

[22] a.g.e., s.59.

[23] a.g.e., s.59.

[24] a.g.e., s.59.

[25] a.g.e., s 59.

[26] Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, c.2, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s.1003.

Bu yapılanmanın içerisinde Altay ve Sayan dağları yakınlarında yaşayan Türk boyları da katılmışlardır.²⁷ Bu bütünleşmenin sonucunda Moğol kökenli toplulukların tamamına verilen siyasi nitelikte genel ad olarak tanımlanmıştır. Çin ve Batılı kaynaklar onlara, ‘Tatar’ adını vermişlerse de XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Moğolistan'a gelen Batılı yazar Rubruk, ‘Moğollar, kendilerine Tatar denilmesini istemiyorlar, Tatarlar başka bir halk idi’ ifadesinde bulunarak açıklık getirmiştir.

Kuşkusuz Moğollar’ın içinde Tatarlar’da vardı, ancak ‘Tatar’ Cengiz’in parçalamış olduğu ayrı bir budunun adı olarak kayıtlarda yerini almıştır.²⁸ Türk ve Moğollar,²⁹ pek çok kaynakta ifade edildiği gibi, tarih boyunca benzer yaşam biçimini paylaşan, birbirleriyle ilişkili akraba ve komşu topluluklar olarak yaşamışlardır. X. ve XI. Yüzyıllarda İslam yazarları da, Türk ve Moğolları ‘aynı cinsten’ saydıklarını eserlerinde vurgulamışlardır.³⁰ Bu birliktelik çoğu zaman kimi kültür öğelerininin birbiri içine geçmesine ve kaynaşmalarına sebep olmuştur.

Bozkırdan yayılan Türk topluluklarından oluşan göçerler, yalnızca batıya doğru hareket etmemişlerdir. Türkler'in Orta Asya'daki varlığı kendisini Moğolistan ve Güney Sibirya'da da göstermiştir. Bin yılı aşkın süreç içerisinde halkların birbiri ile yakın temasları Ural-Samodyan, Palaeo-Sibir halklarının özellikle de Ketlerin Türkleşmesi gibi ortak etnik süreçlerini oluşturmuştur. 18. ve 19. Yüzyıllarda bu süreç daha da hızlanmıştır. 1700'lerin başında Kırgız, ortalarında Moğol ve sonrasındaki Rus yönetimi ve baskısı bu toplulukları iyice pekiştirmiştir.

Caferoğlu'nun Sibirya Türkleri, Altay Türkleri ve Abakan-Hakas Türkleri olarak gruplandığı³¹ pek çok alt gruptan oluşmuş bu halklar içerisinde hala Türk gelenek, görenek ve inançlarının yaşatıldığı görülmektedir.

[27] Ahmet Taşağıl, 'Türk Tarihinin Bütünlüğü', *Türk Dünyası Kültür Atlası*, 5.Bölüm, c.1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2013, s.14.

[28] Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, c.2, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s.1003.

[29] Kevser Gürcan, *Kutsal Şaman Elbiseleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul, 2018, s.46.

[30] Avcıoğlu, a.g.e., s.1878.

[31] Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1988, s.421.

Eberhard'a göre; Türk-Moğol 119 kabileden meydana gelen etnik yapısını Bay-kara, Çoodu, Telengit, Herteg, İrgit, Hovalıg, Darhad gibi Türk boylarının yanı sıra, Soyon, Ket ve

Moğol gibi halklar oluşturmaktadır. En erken Paleolitik çağa ait petrogliflerde karşılaşılan ve özellikle Bronz Çağı arkeolojik bulgularıyla varlığı açık bir şekilde ortaya çıkan Şamanizm³² sözcük itibariyle literatüre ilk olarak 1750'lerden sonra girdiyse de Kamlık inancının kökeninin on binlerce yıl eskiye dayandığı ortaya çıkmıştır³³ Türkler'in arasında bu tarihlerden çok daha eskilerde Şamanik uygulamaları ifade etmek için kullanılan ve hala kullanıma devam edilen terimler, topluluklara göre farklılıklar göstermektedir.

Şaman inanç sisteminin merkezinde bulunan ve ritüelleri gerçekleştiren Şaman'a, Altaylar Kam der, Çuvaşlar ise Yum, Kazak ve Kırgızlar'da ismi Baksı'dır. Yakutlar Oyun³⁴, Yukagirler Alma, Türkmenler ise Perihan veya Falbin derken, Altay ve Yakut Türkleri kadın Şamanına Udugan,³⁵ Kırgızlar ise Bübü/Bibi derler.³⁶

Divanü Lügati't Türk'te bu Kam olarak yer almaktadır.³⁷ Şamanlık, dünyanın çeşitli bölgelerinde görülmesine rağmen, Orta ve Kuzey Asya'da bir bütünlük ve süreklilik göstermektedir.³⁸ Avrupa'ya ve Ön Asya'ya Herodot'un bahsettiği gibi İskitler'le taşınmıştır. Türkler nereye göçmüş ise kök inancını da yanında taşıdığı görülmektedir.

[32] Fuat Uçar, *Geçmiş, Günümüz ve Geleceğin Türk Dünyası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s, 367.

[33] Mesut Şen, 'Türk Dilinin Dünü ve Bugünü, Türklerin Coğrafi Dağılımı ve Nüfusu', *Türk Dünyası Kültür Atlası*, 5. Böl. c.1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2013, s, 95.

[34] Kevser Gürcan, *Kutsal Şaman Elbiseleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul, 2018, s.52.

[35] Fuzuli Bayat, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s.132.

[36] Saadettin Gömeç, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s.21.

[37] Mahmut El Kaşgari, *Divanü Lügati't Türk*, Çev.ve düz., S. Tuba Yurteser, Seçkin Erdi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s.16.

[38] Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. A.Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s.63.

Eliade Şamanizm'i, Sibirya ve Orta Asya halklarına özgü bir dinsel olgu olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda esrimeli (kaynaşma) haliyle Kamlık inancının ilk olarak Avrupalı araştırmacılar tarafından bu bölgelere tespit ve sonrasında Kuzey ve Güney Amerika, Endonezya ve Okyanusya gibi başka yerlerde gözlemlendiğini ifade etmektedir.³⁹ Esasında göç edilen tüm coğrafyalara Türklerin yanında götürdüğü kök inanç; Yer-Gök-Su ve Atalar kültürüdür.⁴⁰ Bu Şamanizm'den gelen bir inançtır.

Macar Etnonim Oluşumunda Türkler

Nemeth Gyula, Macarların hakim kabileleri sayılan dokuz aşiretten yedisi Türktür der. Bunlar Kabar, Kürt, Gyarmat, Taryan, Yene, Ker ve Keszi uruklarıdır. Bu dokuz uruktan ikisi Macar&Ugur'dur; bunlar da Nyek ve Megyer uruklarıdır.⁴¹ Eski Hungar camiasına dahil olan yedi kableden şunlar da Györffy İstvan'a göre Türk'türler: Jalaçak, Çertan (Çotran), Kondam, Borçol (Boroç oğlu) Yopogo (Yabağu) ve Ulaş. Bunlardan başka Macarların Szekely uruğunun da, Doğu Avrupa'da çok eskiden yaşadıklarını biliyoruz. Bunlar Çiğil yahut Asgillerin bakiyesi olabilir⁴² Avrupa'ya yayılarak oradaki milletler arasında eriyen Türk zümrelerinden sonuncuları Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kıpçak-Kunlar (Kuman) olmuştur⁴³ Peçeneklerle birlikte Ukrayna'ya,

Tork (Türk) denilen bir göçebe kavmimiz daha yerleşmiştir. Bugünkü Peçeneklerin bakiyesini oluşturan Peçenek köyleri Budapeşte'nin güneyinde, Tuna'nın sağ sahilinde ve Tisa üzerinde; Torklar'ın bakiyesi olan Ukrayna köyleri de Kiev'in güneyinde bulunmaktadır⁴⁴

Eski Çağlarda Türk İsimleri

Türk isminin bilinmediği çağlarda, eski Yunan tarihçileri, Oğuz, vb. tüm Türk boyları için genellikle İskit ismini kullanmışlardır. Bizans, Roma, Macar, İran, Arap, Ermeni ve Çin kaynakları ise, kendi dillerinde Türkler'i isimlendirmişlerdir.

[39] Mircea Eliade, *Shamanism İlk Esrime Teknikleri*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara,1999, s.22-23.

[40] Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009, s.16.

[41] A.Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1946, s.218. [42] a.g.e., s.218.

[43] a.g.e., s.219.

[44] a.g.e., s.220.

Asur Kralı Sargon III'ün halefi Naram-sin'e karşı yapılan bir ittifaka dahil kavimler arasında 'Tourki' ülkesinin kralı zikredilmiştir.⁴⁵ Mari hafriyatında bulunan Şamsiabdu'ya (MÖ.1800) ait mektuplarda zikri geçen Turukku kavmi (ki Zağros dağlarından Azerbaycan'a

uzanan dağlık yerlerde yaşamıştır) ismini, Dossin ‘Türkiş’ diye okumuştur.⁴⁶ Eski Gürcü ve Ermeni kayıtlarında ise ‘Buntürk’ ve ‘Tork’ isimleri geçmektedir. Togan, ‘Türk’ ismi sonradan Türk ismini ‘umumi milli isim olarak alan kavimler arasında’ -birisinin ismi olarak- pek eskiden maruf olmuş olmalı.⁴⁷ der.

Budizm Sahasında Türk İsimleri

Budizm kültürünün hâkim olduğu bölgelerde yaşayan Türkler ise hep Buda diniyle ilgili isimler almışlardır. Meselâ, Haymavadi, Dramaguptaki, Dksanpit, Raçabumi, Ratnakar, Ratnaraşi, Maharadi, Mahasatvi, Sartavaki, Sariputi, Mahabali, Mahadivi, Maharadi, Mahasatvi gibi isimler bunların bazılarıdır.⁴⁸ Çinlilerin bu tür isimleri Çince kaydetmeleri ve telâffuz etmeleri kolay değildir. Çünkü Çince kişi adları normalde hep üç karakterden oluştuğundan (Nadiren dört karakterli isimler de vardır), Çinliler dört, beş karakterli kişi adlarını telaffuz etmeye pek alışkın değildir. Yukarıdaki isimler de Çince’de ancak dört ve beş karakterle ifade edilebilir. Çinliler bu durumda yukarıdaki isimleri anlamına göre Çince’ye tercüme eder veya kısaltır ya da başka bir isme yakıştırırlar. Çince kaynaklarda geçen birçok Türkün isminin orijinali yoktur. Bu isimleri, tabî ki, Türklerin asıl ismi olarak göremeyiz.⁴⁹

Yukarıdaki Çince isimler bize yabancı gelse de, nasıl Kaşgarlı Mahmut, İbni Sina, Farabî gibi pek çok Türk âlimi ve şairi, eserlerini Arapça, Farsça yazmışlardır. Ve yine; Tang Sülâlesi Dönemi’ndeki Türk âlimleri de Çin başkentlerinde Çince eserler vermişlerdir.⁵⁰

[45] A.Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1946, s.54

[46] a.g.e., s.54.

[47] a.g.e., s.54.

[48] Alimcan İnayet, 'Türklerin Çin Kültürü Üzerindeki Etkileri', *Türkler Ansiklopedisi*, c.4, s.76

[49] a.g.e., s.76.

[50] a.g.e., s.77.

İskit Etnonim Oluşumu ile Oğuzların Karşılaştırılması

İskit cemiyetinin yedi ayrı dil konuştuğuna atıf yapan Herodot, bunların yönetici aristokrat sınıfını, en cesur ve en kalabalık İskit boyu -Çar İskitler- olarak niteler. İskitler arasında önde gelen boy olarak Çar İskitlerin adından bahseder. Herodot diyor ki: 'Bu İskitler diğer İskitleri kendilerine bağlı kabul ediyorlar.'⁵¹

Herodot, Çar İskitlerin tasvirine özel önem verir, kökenleri hakkında esatir (söylencebilim) efsaneler ortaya koyar. Bunlardan biri de kısaca şu şekildedir: İskitler'in ilk atası Targıtay'dır, onun üç oğlu vardı: Lipoksay, Arpoksay ve Kolaksay. Bunların en küçüğü Kolaksay ateşi kontrol etmiş ve kardeşlerinin rızasıyla İskitleri tek devlette birleştirmiş, nihayet İskit hanı olmuştur. Kolaksay'ın zamanında efsaneye göre simgesi gökten gelen boyunduruk, kotan (toprağı işlemeye yarayan saban), kap ve kılıç olan toplum yapısını oluşturmuştur.⁵²

Herodot'a göre, 'Skolotlar'(aristokrat-yönetici-üst sınıf-Çar İskitler), boy birliğinin adını Targıtay'ın küçük oğlu Kolaksay'dan almıştır. Herakl'in küçük oğlu İskit'ten ise 'İskitler/Skuzlar' adını almıştır.

Oğuz Kağan ve ondan türeyen boyların anlatıldığı, Oğuz etnoniminin kökeni hakkında Türk ve Japon-Çin ananeleri tarafından da tastiklenen versiyonlardan birisi Raşid ed-Din'in

‘Oğuzname’inde yer aldığı şekliyle,⁵³ Oğuz Han’dan Oğuz boy birliğinin adı alınmıştır. Herodot’tan, İskitlerin kurucusunu, onun üç oğlunu, tahtın varisini oğullardan türeyen dört İskit boy adlarını, onların sosyal yönü ve hakimiyetini gökten sembol olarak verilen dört eşyanın adlarını öğrenmekteyiz. Oğuzname’de ise aynı olayları Oğuz adlarıyla verir. Oğuzların kurucusu, onun altı oğlu, tahtın varisleri, Oğuz’dan türeyen 24 Oğuz boyunun adları ve sosyal yönleri, hakimiyetin irsi olarak verilmesinin sembolü olan dört eşya Oğuzname’de de⁵⁴ etraflıca yer almaktadır.

[51] Zaur Hasanov, *Çar İskitler*, Çev: İlyas Topsakal, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009. s.4.

[52] a.g.e., s.7.

[53] a.g.e., s.253.

[54] a.g.e., s.264.

Herodot, Skolotlar-Türk İskitleri için, Targıtay’dan türeme vardır der. Oğuzname’de ise İlk türeyiş kaynağı Oğuz Han’dır. Herodot, Kolaksay ilk İskit hanı olmuş ve gücü toplamıştır der. Oğuzname ise Gün Han’ı işaret eder. Herodot’a göre İskitlerin vatanı Asya’dır. Oğuzname’de Oğuzlar’ın vatanı Türkistan yani merkezi Asya’dır. Hem İskitler, hem de Oğuzlar kuzeye yönelik seferlerinde İdil’i yüzerek geçerler. Hem İskitler, hem Oğuzlar, ‘iki nehir arası arazide’ yerleşirler, ki; bu nehirler araştırmacılara göre Don ve Dnepr’dır. Oğuzlar, Hazar Denizi’nin batı sahili ile güneye hareket ederler ve Medya arazisine ulaşırlar. İskitler’de. Oğuzlar’da Medya’ya yerleşip burada kendi hanlıklarını kurarlar. İskitler’de, Oğuzlar’da daha sonra Mısır’a hareket ederler. Herodot’ta ve ondan sonraki birçok tarihte de, İskitler’in çağdaş Azerbaycan arazisinde kurdukları devletin sınırları örtüşür. Bu devlet dünya ikliminde

‘Sakasena’⁵⁵ adıyla tanınır. Oğuzname’ye göre Oğuzlar’da, Azerbaycan’da kendi devletlerini kurmuşlardır. Her iki kaynakta da Mısır’a yapılan seferle ilgili unsurlar örtüşmektedir. Ve yine; her iki kaynakta da orduyu sınırda karşılarlar ve Mısır onlara savaşız teslim olur. Mısır Firavunu Psammetih vergiye bağlanır. İskitler’de, Oğuzlar’da, Mısır’ın fethinden sonra Suriye’de/Dımeşk vilayetinde dururlar.⁵⁶ Görüldüğü gibi İskit-Oğuz ilişkisi benzerlik olarak değil ayniliktir.

Herodot, eserinde İskitleri özel bir sınıflandırmaya daha tabi tutarak şöyle der; Agafırsler İskit idiler, İstrler ise İskit değildiler. ‘Nevler’de İskit adetleri mevcuttur’. Androfaglar İskit giyimine benzer giysi giyinirler, lakin onların dilleri ayrıdır. Melanhlenler siyah elbise giyinirler...Onların huyları İskitler’in ki gibidir... Kalenin (şehrin) sakinleri eskiden Helen imişler... Onlar kısmen İskitçe, kısmen ise Helence konuşuyorlar... Golonlar... Ekincilik ve bağcılıkla meşgul oluyor, ekmek yiyorlar... Ülkenin yerli sakinleri-Budinler göçebedir... Budinler’in dili Gelonlar’ın dilinden ayrıdır, onların hayat tarzları da başkadır. Alizonlar, ayrıca Kallipidler, diğer İskitler’le aynı hayat tarzını sürüyorlar, ama tahıl, soğan, sarımsak, mercimek ve darı ekiyorlar... İskitler, Amazonları ‘Eorpata’ diye isimlendirilir, bu da Helence ‘er öldüren’ demektir; (eor-‘er’, pata-‘öldürmek’ demektir).⁵⁷

[55] Zaur Hasanov, *Çar İskitler*, Çev: İlyas Topsakal, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009. s.8.

[56] a.g.e., s.265.

[57] a.g.e., s.5

Ve yine; Çar İskitler, Çar İskitler'in esaretinden kurtulmuş İskit boyları, doğuştan keçekel, aynı dili konuşan, İskit giysisi giyinen İskit kavimleri, göçer İskitler, çiftçi İskitler, Helen İskitleri gibi adlar veren Herodot, ayrıca hayat tarzına, geçim tarzlarına göre İskitlere benzeyen tayfaları da etraflıca tasvir etmiştir.⁵⁸ 'Skolot-İskitler'deki, konar-göçer yaşam, atlı-savaşçı özellikleri, dilleri, mitolojileri, inançları, meskunlaştığı coğrafyaları ve bu coğrafyalardaki araba-evleri, ete dayalı beslenmeleri, kısrak sütü-kımız içmeleri, kadınların eşit konumu, turan taktiği, at üstündeyken geriye ok atmaları, giyim kuşamları, yas-yuğ törenleri, ölü gömme biçimleri, kanaatkarlık ve cesaretleri, kotan, boyunduruk, kılıç, kap, avcı vasıtaları, boylar birliğini ve kan kardeşliğini yaşatmaları: Türk İskitler and törenleri sırasında büyük bir kaba şarap koyarlardı ve bu şaraba bir miktar kanlarından damlatırlardı ve sonra bunu seçtikleri kişiyle içerek, o kişiyle kan kardeşliği tesis ederlerdi.⁵⁹ Türklere özgü olan bu kan kardeşliği olgusunun Çar İskitler'de yaygın olarak görülmesi elbette tesadüf olamazdı. Yine İskitler'deki mahir savaşçılık, demiri ve altını ilk işleyen olmaları, keçe üretimi, keçe-kıl çadır kullanımı gibi pek çok özelliğiyle Türkistan coğrafyasının yaşam tarzını göçtükleri coğrafyalara da taşımaları ve zorunlu olmadıkça savaşmayan, -Kamlık inancından gelen- doğaya uyumlu mizaçlarıyla, ardılları eski Türk halklarının bu sahada öncüleri olmuş, önünü açmışlardır.

Hesiod ve Homer'in kısrak sağıp,⁶⁰ kımız içenler olarak aktardığı 'Bozkırın Kuyumcusu' Çar İskit mitolojilerinin, Türk efsanelerinin içinde yer alması, dilbilim ve alfabe yönünden, ve ticari kabiliyetleriyle öne çıkıp, göçtükleri coğrafyalar ile özdeşleştirilmeleri; müreffehleşme ve sosyal iyileşim sağlayıp ilgili coğrafyalarda meskûnlaşp ve akabinde kurulacak bir çok Türk devletine zemin oluşturmaları bakımından konar-göçer İskit kavimlerinin 'İskit hakanlığı' devletini var-ettiğini biliyoruz.

[58] Zaur Hasanov, *Çar İskitler*, Çev: İlyas Topsakal, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009. s.4.

[59] İlhami Durmuş, ‘Batı Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat İskit Kültürü’, *Türkler Ansiklopedisi* Cilt 4, s.19.

[60] Hasanov. a.g.e., s.3.

Türk Tarihinde ve Kültüründe Oğuznameler

Oğuzname, insanoğlunun yaratıldığı günden itibaren bütün Türklerin uzak tarihini, atalarını, nesillerini, toplum yapısını, özellikle devlet yapısını, dilini, hukukunu, geleneklerini ve yaşayış tarzını daha çok esatir efsanelere dayanarak anlatan eserdir. Dolayısıyla Oğuzname, Oğuz Türklerinin kimlik belgesidir. Kendisi ile bir hesaplaşmasıdır.⁶¹ Bu çalışmada yapılan karşılaştırmalar; Kazan Nüshası’ndandır. ‘Çağatay Türkçesi’yle yazılan bu nüsha, Kazan’da bulunduğu için bu adı almıştır.⁶²

Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lügati’t Türk.

Uygur Harfli Oğuzname. Reşideddin, Camiü’t-Revarih; II. Bölümü ‘Türklerin ve Oğuz’un tarihi ve onun cihangirliğinin hikayesi adlı eseri’, Oğuzname’dir.

Ebülgazi Bahadır Han, Secere-i Terakime.

Tarih-i Cihanguşa Oğuznamesi.

Yazıcıoğlu Ali, Tevarih-i Al-i Selçuk.

Manzum Oğuzname (Uzunköprü Nüshası).

Dede Korkut Oğuznameleri.

Andalip Oğuznamesi.

Kazan Oğuznamesi.

Oğuz Han Destanı'nı anlatan Oğuznameler, Türk tarihi, kültürü, dili gelenek ve görenekleri açısından çok önemli eserlerdir. Zira Türklerin, esatir de olsa, başlangıçtan bu yana, tarihi bu eserlerde anlatılmaktadır.⁶³

[61] Necati Demir ve Özkan Aydoğdu, *Oğuzname (Kazan Nüshası)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015. s.17

[62] a.g.e., s.18

[63] a.g.e., s.29

SONUÇ

Görüldüğü gibi tarihin eski çağlarından beri Türk diye nitelendirilen kavimlere çok değişik isimler verilmiştir. Türkler her ülkede veya coğrafyada farklı farklı isimlerle anılmıştır. İran'da, Kaşkaylar'dan Azerbaycanlılar'a, Kürtler'den Türkmenler'e kadar pek çok etnografik niteleme olmasına rağmen en büyük nüfusu oluşturan kitle kendilerine Türk'üz diyen gruptur. Togan'ın dediği gibi, muhtemelen Türk ismini etnografik budununa isim yapan bir grup Türk ismini kavramsallaştırmıştır ve son tahlilde genel etnonim ismi olarak Türk kavramı oturmuş hüsnü kabul bulmuştur. Bu meyanda İran'daki Türkler, etnografik addan etnonime dönüşüp, Türk halkları için esin kaynağı olup genel isim olmuş olmalıdır. Eski Çağlar'dan Ortaçağlar'a kadar Türkler ile İskitler aynı topluluğa mensup halklardır. 'Skolot-İskitler'in tanrılar sistemi ile eski Türkler'in Şamanizm'den gelen tanrılar panteonunun örtüşmesinden yola çıkarak ve yukarıda anlatılan 'Oğuz' karşılaştırmaları dahil bir çok sebepten İskitler'in; aristokrat, -üst yönetici- kurucu ilk

dört boyunun Türk olup, İrani yani Hint-Avrupalı bir kavim olmadığını söyleyebiliriz. Yedi ayrı dil konuşan, çeşitli budunları bünyesinde barındıran İskit etnomim oluşumu, daha sonraki dönemlerde Macarlar'a ve Moğollar'a da ilham kaynağı olmuş olmalıdır. Macar ve Moğol etnonimi, içlerine intikal eden çeşitli Türk boylarıyla mümkün olabilmiş idi.

İskitlerin bir kolu İran'da yaşamıştır fakat bunlara İrani yani Hint-Avrupalı denilemez. Esasında İskitlere atıf yapılarak ileri sürülen Hint-Avrupalı yani ari ırk tezi adı üzerinde bir tezdır ve kesinliği yoktur. İskitler için getirilen İrani deliller Mannai'de ki İskit kolu için ileri sürülse de Karadeniz'in kuzeyinde, Kırım-Kazakistan hattındaki büyük Pontiya (Pontik) Bozkırları'nda yaşayan İskit kağanlığı için geçersizdir.

Türkiye'nin ve Türk dünyasının İskit kültürüne ve bıraktığı eserlerine sahip çıkması ve ülkemizde İskitlere ilişkin müzeler ve sergiler açılması gerekir, çünkü Rusya'daki Hermitage müzesinden ödünç alınan buluntularla, 2018 Ocak ayında British Museum'da İskitler'e ilişkin dev bir sergi açıldı ve bu sergi de İskitler'in Türk kökenlerine dair işaretlerin anlatılmadığını görüyoruz. Oysa İskitlerin konar-göçer yaşam biçimini, gelenek ve göreneklerini, runik alfabesini, kök -kamlık- inançlarını, kadınların hakanlık yapması gibi pek çok kültürel özelliğini ardılı Hunlar ve Göktürkler aynen sürdürmüştür. Bu bağlamda tarih kitaplarında 'eski Türkler' kavramı kullanılırken, -Hunlar'dan daha geriye gidilerek- tarihimizin, 'Türk İskitleri'nden başlatılması yerinde olacaktır.

Kaynakça

Avcıoğlu, Doğan. *Türklerin Tarihi*, c.2, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.

Bayat, Fuzuli. *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.

Caferoğlu, Ahmet. *Türk Kavimleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1988.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.

Davletov, Timur. *Şaman*, Asi Kitap Yay. İstanbul, 2017

Demir Necati ve Aydoğdu, Özkan. *Oğuzname* (Kazan Nüshası), Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.

Dönmez, Şevket. 'Önasyada İskitler', *Türkler Ansiklopedisi.c.4*.

Durmuş, İlhami. Batı Türk Devletlerinde Kültür Sanat-İskit Kültürü, *Türkler Ansklopedisi c.4*.

Durmuş, İlhami. *İskitler*, Kaynak Yayınları. İstanbul, 2007.

Eliade, Mircea. *Shamanism İlkel Esrime Teknikleri*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

Emine Sonnur Özcan, Emine Sonnur. 'Kültür Tarihi Açısından' *İskit-Türk Aynılığı*, Selenge Yayınları. İstanbul, 2016

Gömeç, Saadettin. *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.

Gürcan, Kevser. *Kutsal Şaman Elbiseleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul, 2018.

Hasanov, Zaur. *Çar İskitler*, Çev: İlyas Topsakal, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.

Herodotos, *Tarih*, Tercüme: Müntekim Ökmen, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.

İnayet, Alimcan. 'Türklerin Çin Kültürü Üzerindeki Etkileri', *Türkler Ansiklopedisi*, c.4.

Kaşgari, el-Mahmut. *Divanü Lüğati't Türk*, Çev.ve düz., S. Tuba Yurteser, Seçkin Erdi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010.

Taşgıl, Ahmet. 'Türk Tarihinin Bütünlüğü', *Türk Dünyası Kültür Atlası*, 5.Bölüm, c.1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2013.

Roux, Jean-Paul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. A.Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

Şen, Mesut. 'Türk Dilinin Dünü ve Bugünü, Türklerin Coğrafi Dağılımı ve Nüfusu', *Türk Dünyası Kültür Atlası*, 5. Böl. c.1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2013.

Togan, A.Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1946.

Uçar, Fuat. *Geçmiş, Günümüz ve Geleceğin Türk Dünyası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.